

PROTESTANTIZEM

V srednjem veku je ob vprašanju, ali sega papeževa oblast nad oblast cesarja in kralja, prihajalo do hudih sporov med papeži in posvetnimi oblastniki. Evropski vladarji so s podpiranjem različnih papeških kandidatov povzročili, da je v 14. stoletju vladalo tudi po več papežev hkrati.

V Cerkvi so se razpasle mnoge nepravilnosti: duhovniki so bili pogosto slabo izobraženi, mnogi so živeli svojemu poklicu neprimerno; Cerkev je postala preveč posvetna in je pri vernikih na vse mogoče načine pobirala denar za svoje potrebe.

Med kritiki razmer je bil že v 14. stoletju angleški duhovnik John Wiclif, njegove ideje pa je dalje razvijal rektor univerze v Pragi, Jan Hus. Po njegovem Cerkev sploh ne bi smela imeti premoženja, posvetna in cerkvena oblast pa bi morali biti ločeni. Najpomembnejši duhovnik, ki je zahteval notranjo obnovo Cerkve, je bil Marthin Lutra. Na vprašanje, kako doseči osvoboditev od kazni za grehe, je odgovarjal, da je odločilna trdna vera, ki jo lahko nagradi le Bog. Trdil je, da »vstopnica za nebesa« nikakor ne morejo biti ti. cerkveni odpustki, potrdila, ki so jih izdajali tistim, ki so plačali določeno vsoto. Leta 1517 je namreč papež, ki mu je primanjkovalo denarja za gradnjo cerkve sv. Petra v Rimu, razglasil veliko prodajo odpustkov po vsem nemškem cesarstvu. Ogorčeni Luter je objavil letak, na katerem je v 95 točkah ostro zavrnil tako trgovanje. Kasneje je pridigal in pisal o tem, da papež in koncili niso nezmotljivi, da se Cerkev ne sme postavljati nad državo, da med verniki in Bogom niso potrebni posredniki, tj. duhovniki, ter da je edini temelj vere Sveto pismo, ki ga mora brati vsak vernik v sebi razumljivem jeziku.

Njegovi privrženci in nasprotniki so se zapletli v srdito besedno vojno in pri tem spretno izkoriščali možnosti tiska. Novi nemški cesar Karel V. je hotel spor zgladiti, zato je leta 1521 sklical državni zbor, kamor je povabil tudi Lutra, ki pa se svojim naukom ni hotel odpovedati. Papež ga je izbočil ter prepovedal branje in tiskanje njegovih spisov. Luter se je zaradi nevarnosti umaknil na varno in začel v nemščino prevajati Sveto pismo. Delo je dokončal leta 1534.

Novo versko gibanje **REFORMACIJA** se je hitro širilo med vsemi sloji prebivalstva v osrednjih in severnih nemških deželah. Cerkvi so zaplenili premoženje in razpustili samostane. Reformatorji so leta 1530 dokončno izoblikovali svoj novi nauk in se s tem ločili od katoliške Cerkve. Glavne značilnosti so bile:

- nepriznavanje papeža kot verskega poglavarja
- odvzem cerkvenega premoženja
- odprava celibata
- zahteva po tem, da mora vsak vernik brati Sveto pismo v sebi razumljivem jeziku.

PRIMOŽ TRUBAR (1508-1586)

Književnost slovenske reformacije se začne z letom 1550, ko izideta prvi slovenski knjigi, Trubarjev **Catechismus** (Katekizem) in **Abecedarium** (Abecednik). Trubar ju je napisal, ko je živel v Rothenburgu; objavil ju je pod psevdonimom Philopatridus Iliricus (Redoljub ilirski). Knjigi sta bili natisnjeni v Tübingenu.

- ❖ **Catechismus** (Katekizem): V njem je Trubar na 244 straneh razložil najpomembnejše nauke protestantske vere (podal jih je v obliki vprašanj in odgovorov), dodal pa je še 6 pesmi z notami, 2 molitvi ter pridigo o veri, tako da knjiga ni bila namenjena le verskemu pouku, temveč tudi bogoslužju.
- ❖ **Abecedarium** (Abecednik) je izšel hkrati s Katekizmom. Gre za knjižico 8 listov, s katero bi se Slovenci v kratkem času naučili brati.

Pri sestavljanju in izdaji teh knjig je moral Trubar prebresti mnoge težave, saj ni pred njim še nihče napisal knjige v slovenskem jeziku. Najprej je moral rešiti vprašanje jezika; slovenski jezik je bil takrat že razcepljen na narečja in Trubar se je odločil za **ljubljski mestni govor, vanj pa je vnesel veliko dolenjskih posebnosti**. Za črkopis je v prvih dveh delih izbral **gotico**, kasneje pa je uporabil latinico s prirejenimi znaki za sičnike, šumnike ter zlite glasove, tj. **bohoričico**. V rabi prirejenih znakov je bil nedosleden. Svojih spisov ni skrbno oblikoval, tudi na lepoto jezika ni gledal; želel je biti le razumljiv. V svojem slogu skoraj ne pozna **metafor in metonomij**, misli izraža neposredno. Stavki so pregledni, včasih z odvisniki, na splošno razmeroma kratki. V poeziji je uporabil **silabični verz**, ki upošteva le število zlogov, ne pozna pa enakomerne izmenjave naglašanih in nenaglašanih zlogov, kot današnji akcentuacijski verz.

Skupno je Trubar objavil 22 knjig v slovenščini in 2 v nemščini, poleg tega pa je napisal še 10 predgovorov v nemščini. Njegova pomembnejša dela so še:

- ◆ Ta evangelij svetiga Matevža (tudi Mateja), 1555: V predgovoru avtor med drugim piše o prizadevanjih za tak jezik, ki bo svetopisemska besedila najbolj približal vernikom.
- ◆ Ta prvi dejl tiga Noviga tastamenta, 1557: Gre za prvi del prevoda Nove zaveze. V nemškem uvodu Trubar pojasni, zakaj se tako zavzeto trudi s prevajanjem dobrih krščanskih knjig.
- ◆ Proti zidavi romarske cerkve (odlomek iz En regišter...ena kratka postila), 1558: Vsebuje obsežno razlago posameznih evangelijev. Omenjeni odlomek izraža nasprotovanje gradnji cerkva in kapel na gorskih vzpetinah, kjer naj bi se prikazovali svetniki in Mati Božja rekoč, da odrešenje prinaša le notranja vera.
- ◆ Slovenska cerkvena ordninga, 1564: Slovenski cerkveni red velja za eno najzanimivejših Trubarjevih knjig. Burila je duhove tako med katoliki kot med nekaterimi protestanti-ti so se že takrat delili na verske ločine. Je cerkveno-pravni dokument o organizaciji protestantske cerkve, o njenih pravilih in obredih. Zlasti izvirne so Trubarjeve misli o šoli, slovenskem liturgičnem jeziku in upoštevanju slovenščine v mestnih šolah.
- ◆ Tri duhovske pejsni, 1575: So primer pesniških besedil, kot jih pisal Trubar in ostali protestantski pisci. Gre za verske pesmi, namenjene petju. Napisane so po zgledu dveh svetopisemskih psalmov. V osrednjih kiticah se ena izmed pesmi posveti podrobnemu orisu trpljenja, ki ga protestantom povzroča katoliška oblast.

OSTALI SLOVENSKI PROTESTANTSKI PISCI

◆ SEBASTIJAN KRELJ (1538-1567)

se je izkazal zlasti kot dober poznavalec jezika. Izdal je dve slovenski knjigi: **Otročjo biblijo** in **Postilo slovensko**. V uvodu slednje zagovarja svojo pravopisno reformo, s katero je izboljšal črkopis in jezik. Dosledno je rabil znake za sičnike in šumnike, označil mehki lj in nj, ločil u in v, uvedel je akcentne znake ter dodal ch za mehki č (ć).

◆ JURIJ DALMATIN (ok. 1547-1589)

je avtor večih cerkvenih pesmi, njegovo najpomembnejše delo pa je **prevod Svetega pisma**. Izšel je leta 1584 v Wittenbergu v 1500 izvodih. To delo po obsegu in obliki prekaša vse druge slovenske knjige 16. stoletja. Dalmatin je prevajal brez slovenske šole in brez slovarja, vendar je prevod izredno dobro delo. Če odštejemo **germanizme**, ki so se do 16. stoletja razbohotili v slovenskem jeziku, je delo jezikovna umetnina, ki je dolgo ni nihče prekosil. Pisal je v živem jeziku, znal pa je tudi spretno oblikovati nove besede. Biblija je postala pravi **temelj naše književnosti in knjižnega jezika**. Vsebuje izrazoslovje **lirike** (Visoka pesem), **epike**, **zgodovine**, **prava**, **zdravstva** in **tehnike**. Jezik, v katerega je moč prevesti biblijo, je kulturni jezik ali vsaj jezik, ki ima vse pogoje, da to postane. Še večjo vrednost dobi Dalmatinov prevod, če ga primerjamo s časom izida prevodov v ostalih jezikih, ki so imeli daljšo jezikovno tradicijo (npr. Nemčija 1534, Danska 1541, Anglija 1568, Isladija 1584). Biblija je bila tudi edina knjiga, ki so jo katoliški duhovniki smeli uporabljati po uničenju reformacije na Slovenskem.

◆ ADAM BOHORIC (ok. 1520- po 1598)

je napisal **prvo slovensko slovnico v latinščini**, ki je izšla leta 1584. Naslovil jo je »**Arcticae Horulae**« (Zimske urice). V njej je prvič obrazložen slovenski črkopis, kjer je Bohorič po Krelju poenotil znake za sičnike in šumnike. Pisava je v Prešernovem času dobila ime **bohoričica**, čeprav ta ni bila njegov izum in so jo uporabljali tudi vsi ostali protestantski pisci. Pomembni sta avtorjeva **domoljubna usmerjenost in skrb za znanje jezikov**, o katerih govori v predgovoru.

KNJIŽEVNE VRSTE MED REFORMACIJO

Zaradi verske usmeritve je bila protestantska književnost v glavnem neumetniška, poučna in praktično uporabna za cerkvene namene. Glavne zvrsti so bile: molitve, katekizmi, prevodi Biblije ter biblijskih pesmi, zgodb, pridige, teološke razprave in cerkvene pesmi. Med nove zvrsti se je uvrstila prva slovenska slovnica. Umetniški književnosti se od vseh najbolj približajo zgodbe in pesmi, prevodi Svetega pisma. Nasprotno so bile cerkvene pesmi v protestantskih pesmaricah največkrat verskih in poučnih vsebin in spadajo v poučno pesništvo.

LITERATURA:

- Leksikon Cankarjeve založbe, Slovenska književnost.-Ljubljana, Cankarjeva založba, 1982.
- F. Varl Purkeljc: Naši književniki in njihova dela.-Maribor, Založba Obzorja, 1987.
- M. Žvanut, P. Vodopivec: Vzpon meščanstva.-Ljubljana, Modrijan, 2000.
- J. Kos: Svet književnosti 1.-Maribor, Založba Obzorja, 2001.
- B. Krakar-Vogel: Branja 1.-Ljubljana, DZS, 2001.